
Úvod do pedagogiky a psychologie

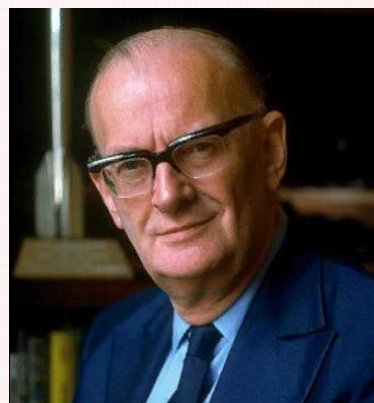
7) Pedagogické profese a jejich podstata. Reflexe a sebereflexe pedagoga. Profesní portfolio

PODZIMNÍ SEMESTR 2019

Souhlasíte?

Arthur C. Clarke:

„Každý učitel, který může být nahrazen strojem, by jím být nahrazen měl.“

Proměny vzdělávání v informační společnosti

Švaříček (2013):

- díky rozvoji ICT již učení není limitováno tradičním prostředím školy
- ICT proměňují obsah a podobu výuky ve školách
 - Příklad: K. P. Liessmann (2015) : Kritika power-pointového karaoke
 - věcný aspekt prezentace je přehlušen aspektem technickým
 - power point pomáhá tomu, kdo nemá co říci a ten, kdo by měl co říci, se chová jako by co říci neměl
- technologie nám mnohé přinášejí, ale něco nutně ztrácíme, je otázkou, zdali v přetechnizovaném světě neubývá prostor pro jiné formy poznání (Ellul, 1964)

Výhled do roku 2060

Year 2060: Education Predictions:

<https://www.youtube.com/watch?v=CiKrFcgVSIU>

Anketa:

Vyměnili byste docházku na fakultu za vzdělávání online?

Využíváte online vzdělávání (Khan Academy, Ted, iTunes U atd.) ?

Zpět do současnosti: kdo jsou pedagogičtí pracovníci?

Pedagogickým pracovníkem (379/2015 Sb.) je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálněpedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného:

- učitel
- vychovatel
- speciální pedagog
- pedagog volného času
- asistent pedagoga
- trenér
-

Jaká je charakteristika pedagogických profesí?

1) tzv. pomáhající profese

- souhrnný název pro veškeré profese, jejichž teorie, výzkum a praxe se zaměřují na pomoc druhým, identifikaci a řešení jejich problémů a na získávání nových poznatků o člověku a jeho podmínkách k životu, tak aby pomoc mohla být účinnější
- zásadní roli hraje osobnost pomáhajícího profesionála a vztah k lidem, se kterými se pomáhající profesionálové v rámci své profese setkávají
- nutnost hranic (srov. Kopřiva, 2013)
- kromě pomoci ke klientům disponují pomáhající profesionálové také určitou mocí nad klienty (srov. Kraus & Poláčková, 2001).
- etické zásady pomáhajících profesí

Jaká je charakteristika pedagogických profesí?

2) Feminizace pedagogických profesí

Tabulka 1. Učitelé na jednotlivých typech a druzích škol podle pohlaví 2011/2012, CZSO.

Stupeň vzdělávání	učitelé/učitelky celkem	ženy (%)	muži (%)
Mateřské školy	26 781	99,7 %	0,3 %
Základní školy	57 815	84,3 %	15,7 %
Střední školy	43 876	59,1 %	40,9 %
Vyšší odborné školy	1 891	60,7 %	39,3 %
Vysoké školy	21 816	35,3 %	64,7 %

Jaká je charakteristika pedagogických profesí?

3) Prestiž profese: „Prestiž profese učitelů je hodnota přisuzovaná veřejností této skupině pracovníků.“

1993: posuzováno 70 povolání v rámci 1 600 respondentů v produktivním věku. Učitelská profese se umístila mezi prvními deseti nejlépe hodnocenými povoláními.

Ze své subjektivní perspektivy učitelé obecně své povolání jako vysoce prestižní nehodnotí:

- Neadekvátně nízké platové ohodnocení
- Zdánlivě snadné studium
- Vysoká míra feminizace
- Stárnutí učitelských sborů
- Absence objektivních kritérií a kvalifikovaných institutů evaluace učitelů
- Omezené pravomoci škol a jejich zaměstnanců

(Havlík & Kořá, 2011))

Jaká je charakteristika pedagogických profesí?

- 4) rozšíření pedagogických profesí ve škole: asistent pedagoga, školní poradenské pracoviště
- 6) kariérní systém a standard učitele

Dlouhý příběh Standardu učitele:

Proč Standard učitele?

1. umožní cílenou podporu učitelům a celoživotní profesní růst provázaný s vyšším mzdovým ohodnocením.
2. požadavky na cílené navyšování státního rozpočtu českého školství
3. umožní zformulovat požadavek státu na profil absolventa vysokoškolského studia učitelství.

Dlouhý příběh Standardu učitele a kariérního řádu:

- MŠMT ji vytvořilo v roce 2008 expertní skupinu, která předložila *Standard kvality profese učitele*
- 2012 – 2015 národního projekt Kariérní systém
- 2017: petice: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/reakce-msmt-na-petici-proti-kariernimu-radu>
- 2017: zamítnuto poslaneckou sněmovnou
- zavedení kariérního z priorit významného dokumentu Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020:

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1699294-karierni-rad-ma-sortovat-ucitele-a-cekaji-je-atestace>

Standard učitele stále nemáme...

...ale máme **Rámec profesních kvalit**:

http://www.nuov.cz/uploads/AE/evaluacni_nastroje/08_Ramec_profesnich_kvalit_ucitele.pdf

Rámec profesních kvalit učitele je nástrojem komplexního sebehodnocení a hodnocení kvality práce učitelů ve školách. Primárními cíli nástroje jsou popis kvalit práce vynikajícího učitele a podpora profesního rozvoje učitelů.

Nejedná se o závazný dokument!

Rámec profesních kvalit: Profesní činnosti učitele

1. Plánování výuky
2. Prostředí pro učení
3. Procesy učení
4. Hodnocení práce žáků
5. Reflexe výuky
6. Rozvoj školy a spolupráce s kolegy
7. Spolupráce s rodiči a širší veřejností
8. Profesní rozvoj učitele

Příklad z Rámce: Zvládá kázeň ve třídě

- rozvíjí dovednost spolupracovat a respektovat pravidla a řád;
- podporuje žáky ve slušném, poctivém, ohleduplném a respektujícím chování vůči ostatním a v očekávání téhož chování od druhých;
- upozorňuje žáka na konkrétní problémy jeho chování (např. učitel vysvětluje žákovi, který porušil pravidla, a je-li to vhodné, i ostatním žákům, proč a v čem je porušení pravidla nebo řádu špatné);
- pro zvládání kázně a zvnitřnění pravidel chování využívá pozitivní zpětnou vazbu;
- umí převzít odpovědnost, správně se rozhodnout a adekvátně zasáhnout, pokud jde o situaci krizové intervence, ve které jde o ohrožení žáka;
- jasně vyjadřuje, jaké chování je pro něj nepřijatelné;
- kázní napomáhá kvalitní a zajímavou výukou;

Profesní kompetence učitele

- Oborové kompetence
- Psychodidaktické kompetence
- Komunikativní kompetence
- Organizační a řídicí kompetence
- Diagnostická a intervenční kompetence
- Poradenská kompetence
- Sebereflektivní kompetence

Etapy profesního rozvoje učitele:

Začátečník / Novic

- ve třídě se zaměřuje na okamžité přežití, hledá spíše návody a soustřeďuje se zejména na obsah, krátkodobé plánování, učení na základě imitace či rad od druhých

Pokročilý začátečník

- vyučovací postupy se pomalu začínají automatizovat, postupuje k vytváření strategií. Jeho pozornost se od konkrétního vlastního výkonu začíná přesouvat k celkovému vnímání procesů vyučování

Kompetentní učitel

- vlastní repertoár strategií, začíná se zaměřovat na žáka a jeho potřeby.

Etapy profesního rozvoje učitele:

Zkušený učitel

- profesní výkon řízen intuicí
- profesní vidění

Učitel – expert

- plánování je flexibilní
- schopen anticipovat události
- je si vědom univerzálních schémat

Lineární vývoj?

Je tedy učitelství profesí?

Parametry profese

- 1/ V daném oboru vlastní expertní dovednost výlučně členové profese;
- 2/ přijímání do profese je uzavřeným procesem, kontrolovaným pravidly, která si stanovují její příslušníci sami;
- 3/ členové profese vlastní formalizované poznatky (vědění) předatelné pouze speciálním vzděláním;
- 4/ profese má vypracovanu vlastní etiku a systém kontroly jejího dodržování zajišťovaný kolegy;
- 5/ členové profese pociťují silný pocit vnitřní soudržnosti uvnitř profesní komunity.
- 6/ značná volnost (autonomie) při vykonávání profese je spojena s formálním delegováním pravomocí nějakou veřejnou institucí reprezentující společnost (parlamentem, zákonem, municipalitou).

Učitelství jako trochu jiná profese

1) znalosti

- etablované profese si své znalosti poměrně žárlivě střeží, zatímco v případě učitelství je důvodem jeho existence právě předávání znalostí.

2) vztah mezi klientem a profesionálem

- v etablovaných profesích se nestaví na osobních vztazích, osobní záležitosti klientů jsou mimo oblast zájmu profesionála. Učitel však musí svého žáka dobře znát – osobní věci žáka mají přímý vliv na jeho učení.

3) reciprocita úsilí

- aby mohla učitelova snaha vést k úspěchu, musí se nejprve setkat se snahou či úsilím na straně žáka. Dnešní výzkumy ukazují, že až 50% výsledků vzdělávání závisí na žákovi, jeho osobnosti, úsilí atd.

Více: Dlouhá cesta profesionalizace učitelů (http://katedry.ped.muni.cz/pedagogika/wp-content/uploads/sites/17/2014/10/komensky_04_138.pdf)

Které pojetí učitelství je vám nejbližší?

- **učitelství je umění** (jeho podstata a tedy i naučitelnost je podobného charakteru jako umělecký výkon, včetně takových klíčových komponent jako empatie, intuice, improvizace apod.);

- **učitelství je řemeslo** (člověk si ho osvojí časem, mezi zkušenými praktiky, musí hlavně dobře "odkoukávat", jak na to; časem zvládne soubor základních grifů a fint a pak už jde jen o to, udržet si tento "fortel");

- **učitelství je technologie** (když člověk dodržuje pravidla, algoritmy, systém, pak musí být pracovní činnost kvalitní; není-li, jsou špatně definována pravidla, nebo působí rušivé vlivy prostředí);

- **učitelství je "profese"** (člověk se učitelem stává využíváním opěrné vědecké poznatkové základny, analýzou a reflexí speciálního korpusu poznatků i praktických postupů a procesů a postupným, na čas náročným vpravováním se do činnostních strategií, dovedností intervence atd.).

Stát se učitelem: http://kps.pedf.cuni.cz/psse/pdf/stat_se_ucitelem/stat_se_ucitelem.pdf

Pedagogické profese: Význam (sebe)reflektivní kompetence

Potkali jste učitele, který:

- si byl sám sebou nejistý?
- nepřemýšlel o svojí práci?
- nepřemýšlel sám o sobě?

význam sebepoznání, sebezkušenosti a sebereflexe v pedagogických profesích

Sebereflexe v pedagogických profesích

Když se řekne sebereflexe...

Co je to sebereflexe?

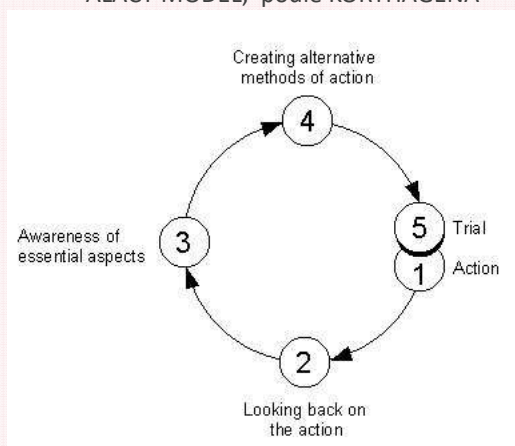
- vnitřní komunikace se sebou samým
- introspektivní poznávání sebe sama
- východisko formování vlastní osobnosti a procesu učení

REFLEXE versus SEBEREFLEXE

- Korthagen (2011) chápe reflexi jako „mentální proces spočívající ve snaze strukturovat nebo restrukturovat určité zkušenosti, problém nebo stávající znalosti či vhledy.“
- Sebereflexi lze rovněž chápat jako konfrontaci našeho reálného Já a ideálního Já.
- Někdy jsou oba pojmy zaměňovány.

Jak reflektovat? Fáze reflexe

ALACT MODEL, podle KORTHAGENA

ALACT model

- zkratka pochází z počátečních písmen názvů jednotlivých fází
- popisuje ideální proces reflexe
- rozlišuje pět fází procesu:
 - (1) akci,
 - (2) pohled zpět na akci,
 - (3) uvědomění si základních aspektů,
 - (4) vytváření alternativních postupů v jednání,
 - (5) pokus, který je zároveň novou akcí, a proto i startovací čarou nového cyklu.

Nástroje sebereflexe

- psaná sebereflektivní výpověď (popis, analýza, interpretace)
- učitelův deník
- videozáznam hodiny
- zpětná vazba od kolegy (hospitace)
- zpětná vazba od žáků
- diagnostické metody, dotazníky

Proč (sebe)reflexe v práci učitelů/pedagogických pracovníků?

- učitelé mají při plnění úkolů svého povolání značnou svobodu volby a velký prostor pro vlastní soud; situace se proměňují a musí se stále znovu vyhodnocovat
- předpoklad efektivního rozhodování
- předpoklad řešení problémových pedagogických situací
- jedna z klíčových pedagogických kompetencí
- součást profesního rozvoje učitele

Shrnutí: Kdo je (sebe)reflektivní učitel?

(Sebe)reflektivní učitel je takový učitel, který upřímně a současně efektivně kriticky reflektuje pedagogickou praxi, obzvláště pak vlastní myšlení, jednání a důsledky vlastní činnosti.

K sebereflexi učitele může přispět profesní portfolio.

Profesní portfolio

K diskusi:

Využíváte profesní sociální sítě jako je LinkedIn?

Máte vlastní webové stránky, na kterých prezentujete svoji práci?

Shromažďujete seminární práce a další výstupy z vašeho vzdělávání?

Profesní portfolio

Profesní portfolio učitele plní řadu funkcí:

- reprezentační, hodnotící, reflektivní a sebereflektivní

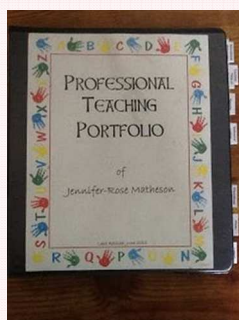
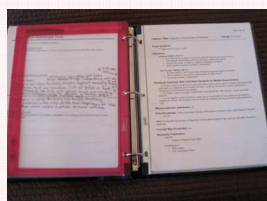
Portfolio v pregraduální přípravě učitelů:

- v reflektivním a konstruktivistickém modelu vzdělávání je učitel/student učitelství jako hlavní aktér profesního vývoje spoluvůrce profesní identity
- učí systematickému zaznamenávání a reflektování stávání se učitelem
- podpora v individualizovaném procesu stávání se učitelem
- podpora odpovědnosti za svůj rozvoj

Zdroj: (Píšová, 2007)

Studentské portfolio v učitelském studiu

- soubor aktivit, názorů, postojů a produktů činností studenta, které si průběžně vytváří od role začínajícího studenta učitelství až po absolvování vysoké školy
- příklad: <https://www.youtube.com/watch?v=RAtNNSOUgjo>

Inventář konkrétních studentských produktů v portfoliu

- **autobiografický popis vývoje studenta jako budoucího učitele:** motivy k volbě učitelského povolání, sebereflexe zkušeností z absolvovaných pedagogických a psychologických předmětů, deníky z praxí, osobní výpověď studenta o jeho pojetí výuky
- **výsledky autodiagnostických technik:** o studentovu učebním stylu, temperamentových charakteristikách...
- **produkty studenta vytvořené v rámci studia:** seminární práce, projekty, plakáty, přípravy na mikrovyučování a vyučovací pokusy, recenze, anotace pedagogických a psychologických publikací, citace z odborné literatury, učební pomůcky, záznamy z hospitací a pozorování ve škole, výsledky didaktických testů...
- **záznamy jiných subjektů:** videozáznamy z výuky, fotografie, pozorovací archy provázejícího učitele, kolegiální záznamy pozorování...

Svatoš, T.: Studentské portfolio v učitelském studiu (http://lide.uhk.cz/pdf/ucitel/svatoto1/Publikace_download/Portfolio_clanek_Zlin.pdf)

Profesní portfolio učitele může obsahovat

1. **Strukturovaný profesní životopis**
2. **Osobní vzdělávací platforma** (v této části učitel formuluje osobní východiska, filozofii své pedagogické činnosti, názory a postoje vůči profesi)
3. **Plán profesního rozvoje** (na základě hodnocení a sebehodnocení stanovené osobní profesní cíle a kroky k jejich dosažení)
4. **Dokumenty dokládající naplňování rámce profesních kvalit učitele**
(http://www.nuov.cz/uploads/AE/evaluacni_nastroje/08_Ramec_profesnich_kvalit_ucitele.pdf)
 - 4.1. Plánování výuky
 - 4.2. Prostředí pro učení
 - 4.3. Procesy učení
 - 4.4. Hodnocení práce žáků
 - 4.5. Reflexe výuky
 - 4.6. Rozvoj školy a spolupráce s kolegy
 - 4.7. Spolupráce s rodiči a širší veřejností
 - 4.8. Profesní rozvoj učitele

Otázky a náměty k dalšímu zamyšlení:

- Charakterizujte pedagogické profese v současnosti, zejména profesi učitele a asistenta pedagoga (s oporou o legislativu).
- Polemizujte se Salmanem Khanem (viz video) o větší prestiži učitelského povolání v budoucnosti.
- Disponují čeští učitelé etickým kodexem? Jaký význam má etický kodex v tzv. pomáhajících profesích?
- Diskutujte výhody a nevýhody zavedení standardu učitele. Vysvětlete význam standardu učitele pro kariérní systém.
- Jaký je význam reflexe a sebereflexe v pedagogických profesích?
- Charakterizujte profesní portfolio učitele a diskutujte jeho význam ve vztahu k sebereflexi učitele.

Literatura

Povinná literatura

Kap. 5. Učitel: Charakteristiky profese edukátora, s. 171 – 225. Průcha, J. (2017). *Moderní pedagogika* (Šesté, aktualizované a doplněné vydání). Praha: Portál.

Doporučená literatura

- Dlouhá cesta profesionalizace učitelů (http://katedry.ped.muni.cz/pedagogika/wp-content/uploads/sites/17/2014/10/komensky_04_138.pdf)
- **Kap. 1: Učitelství jako povolání, s. 15-24:** Vališová, A., & Kasíková, H. (2011). *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada.
- **Kap. 4: Reflektování reflexe, s. 65-79:** Korthagen, F. A. J. (2011). *Jak spojit praxi s teorií: didaktika realistického vzdělávání učitelů*. Brno: Paido.
- **K direktivním a nondirektivním způsobům pomáhání**, s. 179-182: Kraus, B., & Poláčková, V. (2001). *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido - edice pedagogické literatury. Nebo: kapitola **Profesionální způsoby práce** In Úlehla, I. (1999). *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství. www.kcentrumnoe.cz/cze/getfile.php?FileID=394

Použitá literatura

Havlík, R., & Koťa, J. (2011). *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál.

Kopřiva, K. (2013). *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál.

Kraus, B., & Poláčková, V. (2001). Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido - edice pedagogické literatury. Kapitola 5. **Pomáhání a pomáhající profese.**

Liessmann, K. P. (2015). *Hodina duchů: praxe nevzdělanosti : polemický spis*. Praha: Academia.

Píšová, M. (2007). *Portfolio v profesní přípravě učitele*. Pardubice: Univerzita Pardubice.

Spilková, V. (2016). Přístupy české vzdělávací politiky po roce 1989: Deprofesionalizace učitelství a učitelského vzdělávání?. *Pedagogika*, 66(4).

Švaříček, R. (2013). Konec pedagogiky: kritický esej. *Studia paedagogica*, 18(2/3), 55.